

на відповідних етапах кредитного процесу: 1) розгляду кредитної заявки клієнта та прийняття рішення про видачу кредиту, який має передбачати співпрацю щодо оцінювання вартості застави, ідентифікації предмета застави та ризиків, які його супроводжують; 2) супроводження кредитної угоди, що має передбачати моніторинг заставної вартості, а також визначення ліквідаційної вартості в процесі реалізації застави в разі дефолту по кредиту. Функціонування даного механізму дасть можливість оціночним компаніям розширити спектр послуг банкам, а комерційним банкам — підвищити ефективність управління кредитним ризиком.

Доцільно систематизувати напрями співпраці банків і суб'єктів оціночної діяльності через: формування ефективних взаємовідносин із оціночними компаніями створенням пулу акредитованих оціночних компаній; розроблення чітких вимог до звітів про оцінку заставного майна; встановлення відповідальності оцінювачів за необ'єктивний і непрофесійний результат оцінювання; моніторинг «порядності» та «компетентності» діяльності оціночних компаній.

Література

1. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 12 липня 2001 року № 2658-III
2. Севенард Ю.А. Оцінка вартості при здійсненні заставних операцій // Банківське кредитування. — 2008. — № 2.
3. Оценка для целей залога: теория, практика, рекомендации / М. А. Федотова, В. Ю. Рослов, О. Н. Щербакова, А. И. Мышанов. — Б.м.: Финансы и статистика, 2008. — 384 с.
4. Фомін Д. Є. Організація заставної роботи в банку // Банківське кредитування. — 2007. — № 3.
5. Слуцький А. Банківська застава: неймовірні операційні ризики // Банківське кредитування. — 2007. — № 6.
6. Вітлінський В. В., Пернарівський О. Є., Наконечний Я. С. Кредитний ризик комерційного банку: Навч. посіб. / За ред. В.В. Вітлінського. — К.: Т-во «Знання», 2000.
7. Про затвердження Національного стандарту №1 «Загальні засади оцінки майна та майнових прав: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2003 року № 1440.

Статтю подано до редакції 15.06.11 р.

УДК: 336.1

І. А. Висоцький

аспірант,

В. В. Крук

асистент, кафедра банківських інвестицій,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

СИСТЕМА ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ ТА ЙОГО ДЕФІНІЦІЯ

В статье рассмотрено понятие контроля, государственного финансового контроля и их трансформацию. Особое внимание обращено на систему государственного финансового контроля, его составляющие и основные цели, необходимые для обеспечения экономической стабильности в государстве.

Ключевые слова: контроль, государственный финансовый контроль, система государственного финансового контроля, государственные финансы.

The article deals with the notion of control, public financial control and its transformation. Particular attention is paid to the system of state financial control system, its components and the main goals needed to ensure economic stability of the country.

Keywords: control, public financial control, the state financial control, public finance.

У статті розглянуто поняття контролю, державного фінансового контролю та його мети. Особливу увагу звернено на систему державного фінансового контролю, його складові та основні цілі, необхідні для забезпечення економічної стабільності в державі.

Ключові слова: контроль, державний фінансовий контроль, система державного фінансового контролю, державні фінанси.

Актуальність проблеми. Трансформаційні перетворення, що відбуваються в Україні, зокрема, у соціально-економічній сфері, вимагають упровадження нових підходів і принципів у функціонуванні системи державного фінансового контролю. У свою чергу визнання України державою з ринковою економікою ставить перед нею нові завдання із забезпечення економічної безпеки країни. Державний фінансовий контроль є важливим елементом управлінської діяльності не тільки в економічній сфері, а й у багатьох інших сферах і тому потребує подальшої деталізації та конкретизації.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Теоретичні питання фінансового контролю в Україні і за кордоном досліджуються значною кількістю фахівців, серед них В. Д. Андреев, В. Д. Базилевич, В. Г. Мельничук, В. М. Митрофанов, В. М. Мурашко, Н. Д. Погосян, В. А. Полторадня, В. К. Радостовець, Є. М. Романів, В. С. Рудницький, В. Я. Савченко, І. Б. Стефанюк, Б. Ф. Усач, В. О. Шевчук, С. О. Шохін, О. І. Щербаков, В. М. Федосов, Л. К. Царьова та ін. Однак вивчення широкого кола публікацій дозволило виявити, що серед дослідників немає спільної думки передусім із вихідних понять контролю, фінансового контролю та їх механізмів. У текстах нормативних актів і законопроектах зустрічається плутанина в термінології, сферу фінансового контролю невиправдано розширено, що не сприяє підвищенню його авторитету й дієвості в суспільстві. Тому основну увагу в роботі було зосереджено на теоретичних і методичних аспектах формування цілісної системи державного фінансового контролю в Україні.

Метою даної статті є аналіз системи державного фінансового контролю України з урахуванням досягнень світової та української економічної науки та обґрунтування його місця в забезпеченні економічної стабільності держави.

До останнього часу усталене в Україні поняття «контроль», застосовувалося в досить вузькому аспекті — як перевірка фактичної дії (бездіяльності) та виявлення відхилення її від регламентованої. Мета його здійснення переважно зосереджувалася на встановленні таких відхилень з тим, щоб застосовувати покарання до осіб, які вчинили протиправні дії.

Сучасна міжнародна теорія і практика використовує вже інші підходи щодо поняття «контроль». У процесі контрольних дій контролюючим органам або особам необхідно встановити не лише факт наявного відхилення від норми, а й проаналізувати природу виявлених фактів порушення та встановити залежність між контрольними відхиленнями в окремих частинах системи та загалом. За результатами перевірки обов'язково робиться висновок про причини порушення та його наслідки для державного або приватного інтересу, а також надаються рекомендації щодо недопущення порушень у подальшому. Контроль — це й активне спостереження за виконанням прийнятих управлінських рішень, впливом керівників на управління, а також за дотриманням законів, правил, норм економічним процесом, господарською діяльністю. Крім того, контроль реалізує зворотний зв'язок в управлінні.

На основі проаналізованих сучасних українських джерел із проблематики контролю у сфері управління фінансами можна дійти висновку, що поняття «контроль» трансформується й набуває нового змісту. Це дуже важливо, оскільки визнання країни з ринковою економікою вимагає прогресивного підходу в управлінні господарським процесом як усієї економічної системи, так і окремих суб'єктів господарювання. Контроль як один з важливих елементів управління повинен допомагати керівникам усіх рівнів як при підготовці управлінського рішення, його прийнятті, так і при реалізації цього рішення. Контроль має стати важливим інструментарієм в ухваленні найбільш раціональних, ефективних та об'єктивних управлінських рішень.

Аналіз свідчить, що в Україні процес трансформації розуміння та застосування поняття «контроль» відбувається досить повільно. На це є кілька причин. По-перше, це вплив історичної спадщини радянських часів. По-друге, практична відсутність достатніх теоретико-методологічних розробок і напрацювань у цій сфері. По-третє, небажання керівників державного рівня змінювати стиль і систему управління. Усі ці фактори уповільнюють розвиток системи контролю в Україні [1].

Деякі фахівці розглядають контроль як один з принципів діяльності органів держави або відносять до методів державного управління, вбачаючи у контролі лише певний спосіб діяльності та можливість впливу за його допомогою на поведінку будь-якого об'єкта.

Окремі науковці визначають, що держава є одним із головних суб'єктів здійснення контрольної функції у суспільстві. Це випливає з того, що держава має можливості й наділена реальними повноваженнями для впливу на суспільство, при здійсненні якого покладається на

результати контролю. Завдання державного контролю у демократичній державі має полягати у спостереженні та перевірці розвитку системи і всіх її елементів відповідно до визначених напрямів, а також у попередженні можливих помилок і суб'єктивних неправомірних дій, що суперечать чи слугують стримуючими факторами такого розвитку. Разом з тим контроль тісно пов'язаний з іншими видами діяльності та може входити до їх складу як певна частина. Як функція державного управління контроль має специфічний характер. Тому контроль як певний вид діяльності можна розглядати як самостійну дію або як складову інших видів діяльності держави та функцій її органів [3].

Однією з основних складових системи державного контролю можна назвати фінансовий контроль, який є важливою функцією держави, забезпечує умови належного та стабільного функціонування фінансової системи і відповідно інших систем управління, що безпосередньо або опосередковано пов'язані з фінансовими відносинами.

З точки зору українських фахівців сучасної політичної економії однією з основних функцій фінансів є контрольна. Вона полягає у контролі за розподілом ВВП у відповідні фонди грошових засобів суб'єктів господарювання й держави та використанням їх за цільовим призначенням. Це дає змогу з'ясувати стан розвитку народного господарства, ефективність діяльності підприємств, використання грошових ресурсів. Органічною складовою контрольної функції фінансів є перевірка суб'єктів фінансової системи щодо дотримання ними фінансового законодавства і фінансової дисципліни; своєчасності й повноти виконання фінансових зобов'язань перед бюджетною системою, податковою службою, банками; виконання зобов'язань стосовно розрахунків і платежів; виявлення внутрішніх резервів [4].

Окремі автори наголошують, що фінансовий контроль є результатом практичного використання державою контрольної функції фінансів, тобто внутрішньої властивої їм риси — можливості слугувати засобом контролю за виробництвом, розподілом і використанням сукупного суспільного продукту і національного доходу.

Це дуже вузьке бачення сутності фінансового контролю. На нашу думку, дати визначення фінансовому контролю можна тільки окресливши його місце у ширшому розумінні. ДФК є важливим елементом системи управління державними ресурсами, і не лише фінансовими, оскільки він впливає на управління майном, природними та трудовими ресурсами. ДФК впливає на хід будь-якої управлінської діяльності через комплекс цілеспрямованих заходів щодо дотримання законності, економічності, ефективності, результативності, коригуючи цю діяльність у разі виявлення відхилень від визначеного напрямку.

На даний час у ринкових умовах, в яких розвивається Україна, фінансові аспекти діяльності держави певною мірою ускладнюються, оскільки частка суб'єктів господарювання збільшується, розширюється інфраструктура банківських та інших фінансово-кредитних установ, що залучаються для обслуговування державних ресурсів. Ринкові відносини змінюють принципи фінансування та кредитування, процедури платіжних розрахунків, механізми розподілу доходів, склад і структуру фінансової системи, а також взаємодію між її елементами. У зв'язку з цим об'єктивно з'являються нові функції ДФК. Унаслідок чого ДФК дедалі більше повинно застосовувати сучасні форми діяльності. Це й спостереження, аналіз, зіставлення, моніторинг, аудиторська діяльність [2].

Незважаючи на демократичні перетворення у державі ДФК у практичній площині переважно застосовується як засіб силового впливу на суб'єкти господарювання та суспільні відносини, тобто використовується здебільшого «регулююча» і «каральна» його функції. Раніше певною мірою це слугувало стримуючим фактором щодо недопущення порушень у фінансовій сфері, але у ринкових умовах розвитку економіки силові методи не мають відповідного впливу на господарюючі суб'єкти. Застарілий підхід — «контроль заради контролю» — на цьому етапі розвитку лише створює умови виникнення кризових явищ у різних сферах економіки.

У сучасних умовах основною метою ДФК є підвищення ефективності управління державними фінансовими ресурсами. Демократичне оновлення сутності ДФК полягає в тому, що першочерговим при здійсненні контролю є завдання попередження та профілактика фінансових порушень, сприяння у досягненні раціональності та економічності при використанні державних фінансових ресурсів. Застарілі підходи при здійсненні ДФК повинні поступитися місцем контролю якості та ефективності, із «спрямовуючою» та «відновлюючою» функціями [4].

У цьому аспекті досить об'ємними є визначення сутності фінансового контролю як важливої функції управління фінансами. З одного боку, він розглядається засобом поєднання

функцій фінансового планування й прогнозування, фінансового обліку та статистики, з іншого — передумовою здійснення функцій фінансового аналізу та регулювання. При цьому фінансовий контроль розглядається як багатоаспектна система спостереження і перевірки законності, доцільності, раціональності процесів формування й використання фінансових ресурсів на всіх рівнях управління для оцінки ефективності прийнятих управлінських рішень і досягнення на цій основі економічного зростання. Виходячи з цього, головною метою ДФК вбачається зміцнення фінансового становища держави, економічного зростання шляхом стеження за досягненням цільових орієнтирів та перевірки дотримання обмежуючих параметрів фінансового й економічного розвитку [7].

За такого підходу можна визначити, по-перше, яку діяльність органів державної влади й державного управління слід зараховувати до ДФК; по-друге, в якому напрямі треба вдосконалити механізми державного фінансового контролю. Зокрема, до ДФК слід зараховувати як безпосередньо здійснення фінансового контролю (в усіх його формах) органами державної влади й державного управління, так і законопроектну й нормотворчу діяльність та методологічне забезпечення цього контролю; міжгалузеву координацію контрольно-ревізійної роботи в системі органів державної влади; розроблення пропозицій щодо усунення виявлених недоліків і порушень та запобігання їм у майбутньому.

Крім того, з нового визначення місії ДФК випливає, що державний фінансовий контроль недоцільно розвивати лише в напрямі вдосконалення інспектування: ревізія не є інструментом дослідження та забезпечення ефективного й результативного використання навіть державних ресурсів, не кажучи вже про ресурси приватних підприємницьких структур і населення.

Нині ми вийшли на нове розуміння системи ДФК, відповідно до якого її складовими є три підсистеми: державного внутрішнього фінансового контролю (ВФК); урядового (централізованого) фінансового контролю (УФК) та парламентського фінансового контролю (ПФК). Оскільки ВФК і УФК є підсистемами єдиної системи державного фінансового контролю, то їхні місії як мінімум не повинні суперечити місії ДФК, однак ВФК і УФК різняться адресністю такого сприяння та засобами, що використовуються для досягнення загальної місії ДФК.

Під урядовим фінансовим контролем передусім розуміємо ту контрольно-ревізійну діяльність, що її в Україні здійснюють Міністерство фінансів, Державне казначейство, Голова КРУ, а також низка органів, уповноважених на таку діяльність не лише щодо підпорядкованих суб'єктів господарювання. Органи УФК здійснюють контроль переважно у формі експертизи, моніторингу, перевірки, ревізії або централізованого аудиту. Повноваження на здійснення цих контрольних заходів законодавці часто називають метою (головним завданням) контрольного органу [7].

Урядовий фінансовий контроль не може давати гарантій щодо досягнення мети, зате може й повинен надавати інформацію про якість заходів державного регулювання економіки, тобто не так повідомляти уряд про порушення (бо це не прокуратура чи міністерство), як інформувати його про недоліки, слабкі місця в управлінні ресурсами держави, а також вносити обґрунтовані пропозиції щодо усунення або мінімізації їх наслідків. Таким чином, пропозиції, що базуються на практиці роботи десятків, сотень установ і підприємств, мають трансформуватися у критерії, правила й застереження для сотень і тисяч суб'єктів державного регулювання економіки [6].

Отже, місією УФК є сприяння урядові в забезпеченні досягнення мети соціально-економічного розвитку держави в частині використання ресурсів держави в найбільш економічний, ефективний, результативний, законний і прозорий спосіб.

Цілі державного фінансового контролю на макрорівні:

- недопущення діяльності, що провокує платіжну кризу;
- недопущення діяльності, спрямованої на організацію забороненого виробництва товарів і надання послуг;
- недопущення діяльності, яка містить значні соціальні загрози;
- недопущення діяльності, що дестабілізує економічну ситуацію;
- недопущення діяльності, спрямованої на приховування податків і обов'язкових платежів;
- недопущення діяльності, яка монополізує ринки;
- недопущення діяльності, що порушує майнові права власників і споживачів;
- недопущення діяльності, яка порушує права вкладників.

Цілі державного фінансового контролю на макрорівні:

- дотримання правил ведення бухгалтерського обліку й фінансової звітності;

- додержання соціальних гарантій працівників;
- дотримання стандартів ціноутворення та встановлення тарифів;
- додержання платіжної дисципліни;
- недопущення фіктивних фінансових операцій і відмивання «брудних» грошей;
- недопущення нецільового й неефективного використання бюджетних та інших державних коштів;
- недопущення нецільового використання фінансових ресурсів, отриманих за пільгами з оподаткування;
- дотримання порядку та процедур державних і комунальних закупівель;
- недопущення нецільового й неефективного використання майна державної й комунальної власності;
- недопущення нецільового використання кредитів і позик, отриманих під гарантії уряду [5].

Слід зазначити, що предметом державного фінансового контролю ресурсів приватних підприємницьких структур і населення ми вважаємо операції з фінансовими ресурсами, котрі здійснюються суб'єктами господарювання та порядок використання яких визначено законодавством. Якщо порядок їх використання не визначено законодавством, такі фінансові ресурси використовуються на розсуд власника та не є предметом ДФК.

Щодо державного внутрішнього фінансового контролю передусім слід зазначити, що дотичними до цієї підсистеми ДФК є всі суб'єкти господарювання державного й комунального секторів економіки, в тому числі парламент, Рахункова палата, уряд, міністерства, державні комітети, бюджетні установи, державні організації та фонди, всі підприємства, які належать до державного й комунального секторів економіки. Це дуже важливо для розуміння й запровадження ВФК в Україні. Адже йдеться про те, що і в уряді, й у будь-якому центральному органі виконавчої влади, й у Рахунковій палаті, яка здійснює зовнішній контроль стосовно уряду, повинен бути запроваджений ВФК.

Згідно з європейською моделлю першою складовою ВФК є фінансове управління та контроль як створення керівником певних систем (а не ревізійна діяльність, як це здебільшого розуміють в Україні). Такі системи фокусуються на пріоритетах і управлінні ризиками, а не на заходах, звичних для адміністративно-командної моделі управління.

Цього «першого кита» називають іще внутрішнім контролем, однак він не зводиться до діяльності спеціалізованого підрозділу, наприклад контрольно-ревізійного підрозділу в міністерстві. Натомість потрібно чітко визначити процедури, правила, обов'язки та відповідальність кожного управлінця, й передусім керівника, за результати роботи.

Другою складовою державного внутрішнього фінансового контролю за європейською моделлю є внутрішній аудит, який надає керівникові гарантії й консультації. Така незалежна й об'єктивна діяльність додає впевненості, сприяє підвищенню ефективності управління. В цьому випадку йдеться про функціонування в кожному органі державної влади чи навіть на держпідприємстві, в установі організаційно незалежного аудиторського підрозділу.

За організацію зазначених складових ВФК несуть відповідальність керівники органів влади, підприємств і установ державного й комунального секторів економіки. Тобто державний внутрішній фінансовий контроль — це і обов'язок, й інструмент керівника міністерства чи державного комітету або іншого суб'єкта державної власності щодо контролю державних ресурсів, які використовуються в його системі.

Як бачимо, предмет контролю в УФК і ВФК дещо різниться: в першому випадку це всі фінансові ресурси держави, у другому — державні фінансові ресурси.

Слід зазначити, що сприяння економічному й ефективному використанню державних ресурсів внутрішнім фінансовим контролем забезпечується шляхом:

- 1) визначення принципів і правил: хто, за що та як відповідає в системі фінансового управління й контролю;
- 2) запровадження управління ризиками;
- 3) забезпечення дієвості заходів контролю, що є частиною щоденних обов'язків управлінців (ідеться про візування документів, подвійний підпис платіжних доручень, звітування про видані під звіт суми чи бланки доручень тощо);
- 4) своєчасного доведення до керівника релевантної інформації, яка допомагає прийняти оптимальне рішення;
- 5) моніторингу й оцінювання реального стану фінансового управління й контролю відповідно до стандартів і правил.

Отже, ВФК на відміну від УФК покликаний надавати керівникові гарантію (в розумних межах) щодо досягнення мети створення органу влади (чи суб'єкта господарювання) в найбільш економний, ефективний, результативний, законний і прозорий спосіб [5].

Підсумовуючи сказане, варто зауважити: зазначені положення ще неоднозначно сприймаються практиками фінансового контролю, а проте є основоположними для визначення складових системи та шляхів розвитку державного фінансового контролю.

Література

1. Барабаш Н.С., Никонович М.О. Удосконалення системи державного фінансового контролю // Фінансовий контроль. — 2005. — № 3. — С. 44—47.
2. Бутко А. Д., Марченко Б. М. Внутрішній фінансовий контроль у системі фінансового контролю держави // Фінанси України. — 2003. — № 8.
3. Головань М.М. Державний фінансовий контроль і його реформування // Фінанси України. — 2003. — №9.
4. Март'янов І.В. Фінансовий контроль України в період переходу до ринкових відносин // Проблеми фінансового права. Міжнародна наукова конференція. — Чернівці, 1996. — С. 66—70.
5. Стефанюк І. Б. Державний фінансовий контроль: проблеми ідентифікації й визначення системи // Фінанси України. — 2009. — № 11(168). — С. 12—19.
6. Стефанюк І.Б. Необхідність і проблеми удосконалення системи державного фінансового контролю // Економіка. Фінанси. Право. — 2002. — № 12. — С. 32.
7. Шевчук В.О. Розвиток системи суб'єктів фінансового контролю // Фінанси України. — 1998. — № 8. — С. 30—34.

Статтю подано до редакції 22.06.11 р.

УДК 338. 23: 336. 74 (477)

Л. А. Горбатюк
здобувач,
Диба М. І.,
д-р екон. наук, професор,
кафедра менеджменту банківської діяльності,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ МОНЕТИЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

Рассмотрена сущность монетизации экономики. Исследована проблема повышения уровня монетизации экономики Украины. Осуществлен анализ динамики коэффициента монетизации. Учитывая современные аспекты монетизации экономики, предложен ряд мер, способствующих увеличению денежной массы в ВВП страны без инфляционного роста.

Considered the essence of monetization of the economy. Investigated the problem of increasing monetization of the economy of Ukraine. Analyzed of the dynamics of the coefficient of monetization. Given the modern aspects of monetization of the economy, proposed a series of measures that would increase money supply in the country's GDP growth without inflation.

Розглянуто сутність монетизації економіки. Досліджено проблему підвищення рівня монетизації економіки України. Здійснено аналіз динаміки коефіцієнта монетизації. Враховуючи сучасні аспекти монетизації економіки, запропоновано ряд заходів, які б сприяли збільшенню грошової маси у ВВП країни без інфляційного росту.

Ключевые слова: денежно-кредитная политика, монетизация экономики, уровень монетизации, коэффициент монетизации ВВП, годовой номинальный объем валового внутреннего продукта, денежная масса, инфляция.

Key words: monetary policy, monetization of the economy, level of monetization, monetization ratio of GDP, the annual nominal gross domestic product, money supply, inflation.

Ключові слова: грошово-кредитна політика, монетизація економіки, рівень монетизації, коефіцієнт монетизації ВВП, річний номінальний обсяг валового внутрішнього продукту, грошова маса, інфляція.